

УДК: 336.15

ІСТОРІОГРАФІЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЗАСОБУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

кандидат економічних наук, Ткач К. М.

Москальов А. А.

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна, Чернівці

У статті досліджено генезис бюджетного регулювання в Україні та розвинених країнах, розглянуто напрями трансформації механізмів регулювання міжбюджетних відносин на сучасному етапі реформування бюджетної системи України. За результатами дослідження запропоновано розглядати бюджетне регулювання як систему взаємопов'язаних методів та способів формування, розподілу та перерозподілу бюджетних ресурсів для виконання завдань, які стоять перед суспільством, забезпечення економічного та соціального розвитку держави.

Ключові слова: бюджет, міжбюджетні відносини, бюджетне регулювання, фінансове вирівнювання, фінансове забезпечення.

кандидат экономических наук, Ткач К. М., Москалёв А. А. Историография бюджетного регулирования как средства финансового обеспечения бюджетных полномочий / Черновицкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, Черновцы

В статье исследован генезис бюджетного регулирования в Украине и развитых странах, рассмотрены направления трансформации механизмов регулирования межбюджетных отношений на современном этапе реформирования бюджетной системы Украины. По результатам исследования предложено рассматривать бюджетное регулирование как

систему взаимосвязанных методов и способов формирования, распределения и перераспределения бюджетных ресурсов для выполнения задач, стоящих перед обществом, обеспечение экономического и социального развития государства.

Ключевые слова: бюджет, межбюджетные отношения, бюджетное регулирование, финансовое выравнивание, финансовое обеспечение.

PhD in Economic, Tkach K. M., Moskalev A. A. The development of budget management as a means financial support budgetary authority / Chernivtsi Trade and Economic Institute Kyiv National Trade and Economic University, Ukraine, Chernivtsi

This article explores the genesis of budget management in Ukraine and developed countries discussed areas of transformation mechanisms regulating intergovernmental relations at the present stage of reforming the budget system of Ukraine. The study proposed to consider the budgetary adjustment as a system of interrelated techniques and methods of formation, distribution and redistribution of budgetary resources for the tasks facing society, economic and social development.

Key words: budget, intergovernmental relations, budget management, financial equalization financial support.

Вступ. Під час економічних перетворень, які характерні для України в даний час, особлива увага приділяється питанням організації міжбюджетних відносин, зокрема бюджетному регулюванню. Незважаючи на постійні зміни бюджетного законодавства, залишається безліч невирішених проблем у сфері бюджетних відносин: низький рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування, невідповідність повноважень на здійснення видатків, що закріплені за бюджетами та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати реалізацію зазначених повноважень. Тому виникає необхідність перегляду стратегії і тактики бюджетної політики та пошуку більш досконалих механізмів бюджетного регулювання.

Проблема реформування системи міжбюджетних відносин є предметом постійних наукових досліджень теоретиків та розробок практиків.

Дослідженню сутності та організації бюджетного регулювання присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких вагомим внесок у дослідження проблематики регулювання фінансової діяльності держави та місцевих органів влади здійснили Й. Попітц [1], Г. Джейкоб [2], Р. Масгрейв [3], О. П. Кириленко [4], Н. Цитович [5], К. Д. Салямон-Міхєєва [6], Л. В. Голишевська [7], І. Луніна [8], В. Я. Швець [9], К. Лайкам [10], В. І. Кравченко [11] та інші. Праці цих науковців присвячені питанням удосконалення системи міжбюджетних відносин і механізму надання міжбюджетних трансфертів,

Формування цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні концептуальних засад та проведенні моніторингу досвіду побудови системної моделі бюджетного регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку країни, підвищення добробуту її громадян неможливе без наявності ефективних відносин між центральною владою й органами місцевого самоврядування. Однією з функцій державного регулювання розвитку регіонів є розробка та реалізація обґрунтованої бюджетної політики шляхом встановлення дієвого механізму взаємодії між державним та місцевими бюджетами.

Підґрунтям для виникнення міжбюджетних відносин є низка об'єктивних чинників, серед яких: законодавчо визначений розподіл повноважень між державними та місцевими органами влади, гарантія з боку держави щодо фінансування наданих органам місцевого самоврядування повноважень, необхідність здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи у зв'язку зі значними коливаннями рівнів податкового потенціалу окремих територій та об'єктивними розбіжностями у розмірах видатків. Складність перерозподільного процесу полягає в проблемі узгодження інтересів донорів і реципієнтів бюджетних ресурсів, у пошуках способів стимулювати «багатих» за надання допомоги «бідним».

У ретроспективному плані історичні корені міжбюджетних відносин сягають часів виникнення правової держави наприкінці XVIII – початку XIX

століття. Розподіл відповідальності між державою та органами місцевого самоврядування обумовив необхідність їх взаємодії між собою, обґрунтування доцільності надання окремих державних повноважень місцевим органам влади та гарантування відповідного фінансового забезпечення їх виконання, а також визначення способів фінансування загальнодержавних потреб.

Показовою країною у цьому плані є Німеччина, яка, пройшовши через два об'єднання в єдину державу (у 1871 та 1990 роках), зберегла місцевий партикуляризм, а внутрішньодержавний бюджетний перерозподіл коштів перетворила в інструмент ефективного розвитку. Спираючись на німецькі традиції фінансового забезпечення місцевого самоврядування, Й. Попітц зробив висновок про потребу в розширенні сфери застосування принципів фінансового вирівнювання, і, по суті, став першим науковцем, який запропонував кардинальні зміни в об'єктах трансфертної політики Німеччини, поширивши її на місцеві комуни [1, с. 257].

Пропозиції Й. Попітца стосувалися, насамперед, потреб впровадження окремого механізму фінансового вирівнювання між комунами. Не дивлячись на оптимальний розподіл завдань і доходів, високу ефективність надходжень з місць, між територіальними об'єднаннями у горизонтальному та вертикальному напрямках існує різниця у фінансовій спроможності окремих комун, дисбаланс між їхніми доходами та суспільно визнаними видатками. За Й. Попітцем, ця фінансова нестача повинна заповнюватися з бюджетів вищого рівня на основі формульного підходу: трансфертний фонд у розмірі 50% має розподілятися пропорційно до скоригованої чисельності мешканців комун, інша частина – визначатися відношенням несамотійно зайнятого населення до загальної чисельності комуни.

Значний вклад у розвиток теорії фінансових взаємовідносин верхнього і нижнього рівнів влади внесли американські дослідники. Американський федералізм склався в постколоніальну епоху навколо принципу локалізму як політичної ідеї, яка об'єднувала конституційно відособлені уряди різних рівнів. Саме питання відносин штатів і федерального уряду вважав кардинальним

питанням американської системи Г. Джейкоб [2, с. 659].

Найбільш повно і виразно сформулював коло соціально-економічних і суспільно-політичних проблем держави, вирішення яких залежить від бюджету, Р. Масгрейв і доповнив модель суспільного товару так званим процесом прийняття рішень і ув'язав її з податковою системою. Механізм голосування під час прийняття рішень у парламенті з бюджетних питань необхідний не тільки для виявлення мотивації дій споживачів суспільних товарів, а й для введення на цій основі податків [3, с. 213].

Враховуючи, що у США федеральні округи не збігаються з адміністративно-територіальним поділом, ресурси влади і кошти у певному регіоні теж не концентруються в одних руках. Ці риси відображають зміст десятої поправки до Конституції США, згідно з якою влада штатів і федеральний уряд розділені й рівноправні між собою. Декларована мета міжбюджетних взаємовідносин – підвищення ефективності використання бюджетних коштів через координацію федеральних, штатних і місцевих програм, забезпечення на субнаціональному рівні загальнодержавних стандартів якості життя [4, с. 556].

В Англії субсидування регіонів практикується з 1934 року, оскільки відразу після потрясінь світової економічної кризи («Великої депресії») на території країни були створені так звані зони розвитку. Відповідно до закону про реконструкцію вони отримували фінансову допомогу у формі субсидій і позик для створення промислових зон. Особливості британської моделі фінансового вирівнювання пов'язані з тим, що у цій країні історично сфера діяльності і компетенція місцевих органів самоврядування значно ширші, ніж у низці континентальних західноєвропейських країн [2, с. 672].

Розглядаючи проблему функціонування міжбюджетних фінансових відносин, професор М. Цитович наприкінці XIX століття запропонував принципи розмежування функціональних повноважень рівнів влади у галузі видатків та доходів. «Місцева влада повинна нести частину суспільних видатків і фінансувати їх власним коштом, щоб посилити цікавість громадян до участі у

самоврядуванні, розумного використання суспільних фінансових ресурсів» [5, с. 293].

Концептуальні засади побудови міжбюджетних відносин залежать від економічної системи держави. В тоталітарних країнах центральне місце займає державний бюджет, а місцеві бюджети мають другорядне значення. У бюджетних системах демократичних країн бюджет центрального уряду і бюджети місцевої влади функціонують у межах однієї бюджетної системи і роль місцевих бюджетів зростає.

Побудова бюджетної системи об'єктивно передбачає розподіл доходів і видатків між бюджетами, що має сприяти реалізації конституційних повноважень держави та органів місцевого самоврядування. В ідеалі розподіл функцій між різними рівнями влади і відповідне їм ресурсне забезпечення мають бути оптимальними, а витрачання коштів – максимально ефективним.

Загалом розрізняють дві основні моделі міжбюджетних відносин: централізовану та децентралізовану. Централізована модель характерна для соціалістичних країн – зосереджує управління в одних руках і тим самим спричинює нехтування інтересами окремих громадян і соціальних груп. Але, така модель містить і позитивні риси: єдність організації управління, підвищення організуючої здатності командної економіки, спрямування фінансових ресурсів на прискорення досягнення встановлених цілей [6, с. 21].

Децентралізована модель міжбюджетних відносин є ознакою економічного розвитку держави на демократичних засадах, сприяє розвитку і стійкості інститутів ринкової економіки, базується на певних принципах: невтручання держави в бюджетний процес муніципалітетів і регіонів; чітке розмежування видаткових повноважень між різними рівнями управління; цілеспрямований розвиток фінансової автономії місцевого самоврядування; незалежність від форми державного устрою. Ця модель характерна для більшості розвинутих країн світу, але вона також має ряд недоліків, одним із яких є ускладнення координації дій уряду для досягнення макроекономічних цілей і забезпечення балансу фінансових можливостей у державі [7].

Безпосередньо термін «міжбюджетні відносини» переважно трактується як система взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами. Так, з точки зору І. Луніної, «міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади і органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів». Науковець зазначає, що при розподілі доходів необхідно забезпечити максимально можливу територіальну відповідність між тими економічними суб'єктами, які користуються суспільними благами, і тими, які сплачують податки для їх фінансування.

Розподіл доходів, який не ґрунтується на економічних критеріях розподілу функціональних повноважень центральних і місцевих органів влади, призводить до переважання політичних факторів при формуванні місцевих бюджетів і зберігає у явній або прихованій формі індивідуальні фінансові відносини між органами влади різних рівнів [8, с. 14].

На думку В. Швеця, міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів [9, с. 27].

К. Лайкам вважає, що міжбюджетні відносини включають: поділ і правове закріплення між диференційованими рівнями відповідальності за виконання окремих соціальних і економічних функцій; визначення величини видатків, що забезпечують виконання повноважень, закріплених за кожним рівнем бюджетної системи; встановлення і правове закріплення джерел доходів бюджетів усіх рівнів; усі форми підтримки регіонів [10, с. 139].

В. Кравченко характеризує міжбюджетні відносини, як «відносини, які складаються між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також між органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо здійснення сукупних державних видатків та формування

доходів бюджетів» [11, с. 41].

Виходячи із викладеного, можна стверджувати, що міжбюджетні відносини є взаємними фінансовими відносинами між органами влади всіх рівнів, які мають бюджет.

Головною умовою ефективного управління міжбюджетними відносинами є зменшення горизонтальних та вертикальних дисбалансів за допомогою міжбюджетних трансфертів для забезпечення певного стандарту суспільних послуг на всій території країни. Аналізуючи роль бюрократії в розподілі трансфертів, визначають два підходи до фінансового вирівнювання: перший – індивідуалістичний (розроблявся прихильниками теорії суспільного вибору), другий – територіальний (розроблявся прихильниками теорії суспільних фінансів).

Фінансове вирівнювання за традиційним розумінням полягає у використанні міжбюджетних трансфертів для вирівнювання фінансового стану територіальних одиниць за однакової податкової ставки. Його основна суть – забезпечення рівних можливостей органів місцевої влади для виконання щодо надання мешканцям публічних послуг, що досягається шляхом передачі фінансових ресурсів від територій з вищими доходами на душу населення на користь територіальних одиниць, які не мають достатніх власних доходів.

Індивідуалістичний підхід до фінансового вирівнювання базується на правилі горизонтальної рівності функціонування фінансово-бюджетних систем муніципалітетів та юрисдикцій, тобто незалежно від місця знаходження індивідуума фінансові умови, що встановлюються юрисдикцією, мають бути однаковими. Таке групування пов'язано з тим, що у держави, при виборі варіантів здійснення фінансового вирівнювання, фігурують два об'єкти: індивіди (домогосподарства), територіально локалізовані групи індивідів і їх об'єднання, тобто, доходи громадян, локалізовані на території місцевих органів влади, та бюджети місцевих органів влади.

Державна політика, незалежно від того, який вибраний підхід, має бути спрямована на забезпечення справедливого розподілу доходів та багатства між

індивідами. Відмінність у підходах має свої особливості. У першому випадку місцеві органи влади будуть прагнути забезпечити горизонтальну справедливість розподілу, виділяючи фінансову допомогу домогосподарствам незалежно від того, де вони локалізовані, тоді як у другому – вирівнювання досягається через зміну фінансової спроможності місцевих органів влади, а не окремих домогосподарств. Перші через надання суспільних благ здійснюватимуть вирівнювальний вплив на добробут мешканців території їхньої юрисдикції.

Водночас, практичне впровадження концепції індивідуалістичного фінансового вирівнювання засвідчило її недосконалість, тоді як фінансове вирівнювання на основі територіального підходу знайшло своє широке застосування.

Поняття «фінансове вирівнювання», як правило, використовується у практиці зарубіжних країн. Причому, у кожній країні тривалий історичний розвиток та особливості організації міжурядових відносин заклали основи для автентичного розуміння цього поняття та сприяли виробленню власних механізмів усунення диспропорцій у фінансовому забезпеченні окремих територій.

Досвід фінансового вирівнювання в зарубіжних країнах всебічно дослідив В.І. Кравченко, який визначив фінансове вирівнювання як процес збалансування доходів і видатків місцевих органів влади з метою створення можливостей надання ними державних і громадських послуг на рівні єдиних державних стандартів [12, с. 412].

Залежно від організації взаємовідносин між бюджетами та порядку формування їх доходів В.І. Кравченко обґрунтував згрупування діючих у зарубіжних країнах систем бюджетів у три основні моделі.

Перша модель базується на повному розмежуванні окремих податків між різними адміністративними рівнями влади і на закріпленні їх у законодавчому порядку за відповідними рівнями системи бюджетів. Така модель частково характерна для США.

Друга модель базується на зафіксованому в законодавстві пайовому розподілі основних податків між різними адміністративними рівнями влади і на відповідному закріпленні цих часток за рівнями системи бюджетів. Ця модель частково характерна для Німеччини. У такий спосіб у цій країні розподіляється податок на додану вартість.

Для третьої моделі характерне застосування різними рівнями влади спільної бази оподаткування. При цьому кожен рівень влади встановлює власну ставку на основі однієї бази оподаткування. Загальна ставка оподаткування, таким чином, є сумою податкових ставок різних рівнів влади. У такий спосіб розподіляється прибутковий податок у Швеції [12, с. 264].

Одне з найточніших, на наш погляд, визначень фінансового вирівнювання сформулювала В.В. Зайчикова, яка досліджувала досвід фінансового вирівнювання в зарубіжних країнах та визначила цю дефініцію як систему інструментів та заходів щодо усунення фіскальних дисбалансів шляхом перерозподілу фінансових ресурсів по вертикалі системи бюджетів і по горизонталі між територіальними одиницями [13, с. 40].

Відомо, що вертикальні фіскальні дисбаланси – це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні органів певних рівнів субнаціональної (регіональної чи місцевої) влади, та віднесеними до їх компетенції завданнями й обов'язками, виконання яких здійснюється за рахунок цих коштів [4, с. 576].

Завдяки зменшенню вертикальних дисбалансів кожному субнаціональному рівню забезпечується можливість виконувати свої повноваження. Окрім того, створюються умови для повного та своєчасного фінансування відповідних суспільних послуг на певній території.

Разом з тим, внаслідок відмінностей у розвитку адміністративно-територіальних одиниць усунення вертикальних фіскальних дисбалансів повністю не вирішує проблему забезпечення всіх субнаціональних органів влади достатніми фінансовими ресурсами. Цим обґрунтована необхідність зменшення горизонтальних фіскальних дисбалансів, які виникають у межах

одного рівня управління та зумовлені неоднаковими фінансовими можливостями та потребами окремих регіональних або місцевих урядів. Саме в усуненні вертикальних і горизонтальних фіскальних диспропорцій у фінансовому забезпеченні окремих територій полягає головна мета фінансового вирівнювання [4, с. 577].

У практиці західних держав склалися два підходи щодо фінансового вирівнювання регіонів: рентний і соціальний. Перший передбачає врахування регіональної специфіки щодо природно-кліматичних і демографічних умов, наявності корисних копалин. На цій основі розробляються поправочні коефіцієнти, за допомогою яких коригуються обсяги фінансової допомоги конкретним регіонам. У другому варіанті бюджетний менеджмент будується на принципі повсюдного забезпечення загальнодержавних соціальних стандартів через гранти трансфертного характеру [2, с. 654].

Таким чином, бюджетне регулювання є процесом, у ході якого поступово вирівнюються фінансові можливості та потреби у бюджетних ресурсах різних органів влади. Регулювання бюджетів упорядковує суспільні відносини при мобілізації у бюджет коштів, при їх розподілі й перерозподілі між ланками бюджетної системи, при фінансуванні видатків за рахунок одержаних доходів та при проходженні бюджетного процесу загалом. Але, місцеві суспільні блага мають постачатися не центральними, а місцевими органами влади, які виражають інтереси громадян, що проживають на відповідній території. Фінансування діяльності місцевих органів влади повинно проводитися переважно за рахунок податків від споживачів таких благ, тобто, доходи мають бути не загальнодержавними, а закріпленими за місцевими органами влади. У цьому випадку видаткові і дохідні повноваження зосереджуються в руках одного й того ж органу влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вище наведені підходи до з'ясування суті бюджетного регулювання, а також на основі досвіду його здійснення як в нашій країні, так і за кордоном, можна зробити висновки, що бюджетне регулювання забезпечує регламентування

розподільчих процесів у межах бюджетної системи країни на кожній стадії бюджетного процесу і є інструментом досягнення збалансованості між величиною державних зобов'язань перед населенням регіону чи окремої адміністративно-територіальної одиниці. З метою більш глибокого розуміння завдань та сутності бюджетного регулювання, дану дефініцію можливо трактувати як систему взаємопов'язаних методів та способів формування, розподілу та перерозподілу бюджетних ресурсів для виконання завдань, які стоять перед суспільством, забезпечення економічного та соціального розвитку держави.

Подальші дослідження спрямовані на вивчення позитивного зарубіжного досвіду бюджетного регулювання в умовах децентралізації та можливості його перенесення в сучасні українські реалії.

Література:

1. *Popitz J. Der Künftige Finanzausgleich zwischen Reich, Ländern und Gemeinden. Gutachten, erstattet der Studiengesellschaft für der Finanzausgleich / J. Popitz. – Berlin , 1932. – 340 s.*
2. *Бюджетний менеджмент / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.*
3. *Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика / пер. с 5-го англ. изд. [1989] / Р. А. Масгрейв, П.Б. Масгрейв. – М. : Бизнес Атлас, 2009. – 716 с.*
4. *Місцеві фінанси : підручник / [О. П. Кириленко, О. Р. Квасовський, А. В. Лучка та ін.] ; за ред. О.П. Кириленко. – К. : Знання, 2006. – 677 с.*
5. *Цытович Н. Местные расходы Пруссии в связи с теорией местных расходов / Н. Цытович. – К. : Типография С.В. Кульженко, 1898. – 735 с.*
6. *Салямон-Міхєєва К. Д. Міжбюджетні відносини як фінансовий механізм держави / К. Д. Салямон-Міхєєва // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 3. – С. 19-25.*
7. *Голишевська Л. В. Міжбюджетні відносини та напрямки їх*

вдосконалення [Електронний ресурс] / Л. В. Голишевська, К.Д. Єльцова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62491.doc.htm.

8. Луніна І. Міжбюджетні відносини в Україні: концептуальні підходи до реформування / І. Луніна // Економіка України. – 2002. – № 5. – С. 10-16.

9. Швець В. Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин / В. Я. Швець // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 23-31.

10. Лайкам К. Оптимизация распределения налогов между федеральным и региональным уровнями бюджетной системы / К. Лайкам // Вопросы экономики. – 1998. – № 10. – С. 139-142.

11. Кравченко В. І. Фінанси місцевого самоврядування України: проблеми становлення (1989-2001) / В. І. Кравченко / Ін-т упр. і самовряд. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2001. – 460 с.

12. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України / В. І. Кравченко. – К. : Т-во "Знання" : КОО, 1999. – 487 с.

13. Зайчикова В. В. Формула фінансового вирівнювання: досвід зарубіжних країн та можливості його використання в Україні / В. В. Зайчикова // Наукові праці НДФІ. – 1999. – № 7. – С. 39-47.

References:

1. Popitz J. Der Künftige Finanzausgleich zwischen Reich, Ländern und Gemeinden. Gutachten, erstattet der Studiengesellschaft für der Finanzausgleich / J. Popitz. – Berlin , 1932. – 340 s.

2. Bjudzhetnyj menedzhment / [V. Fedosov, V. Oparin, L. Safonova ta in.] ; za zagh. red. V. Fedosova. – К. : KNEU, 2004. – 864 s.

3. Masgreyv R. A. Gosudarstvennye finansy: teoriya i praktika / per. s 5-go angl. izd. [1989] / R. A. Masgreyv, P. B. Masgreyv. – М. : Biznes Atlas, 2009. – 716 s.

4. *Miscevi finansy : pidruchnyk / [O. P. Kyrylenko, O. R. Kvasovskyy, A. V. Luchka ta in.] ; za red. O.P. Kyrylenko. – K. : Znannja, 2006. – 677 s.*
5. *Tsytovich N. Mestnye raskhody Prussii v svyazi s teoriey mestnykh raskhodov / N. Tsytovich. – K. : Tipografiya S.V. Kulzhenko, 1898. – 735 s.*
6. *Saljamon-Mikhhejeva K. D. Mizhbjudzhetni vidnosyny jak finansovyj mekhanizm derzhavy / K. D. Saljamon-Mikhhejeva // Ekonomika. Finansy. Pravo. – 2009. – № 3. – S. 19-25.*
7. *Gholyshevsjka L. V. Mizhbjudzhetni vidnosyny ta naprjamky jikh vdoskonalennja [Elektronnyj resurs] / L. V. Gholyshevsjka, K.D. Jeljcova. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62491.doc.htm.*
8. *Lunina I. Mizhbjudzhetni vidnosyny v Ukraini: konceptualjni pidkhody do reformuvannja / I. Lunina // Ekonomika Ukrainy. – 2002. – № 5. – S. 10-16.*
9. *Shvecj V. Ja. Konceptualjni pidkhody do vdoskonalennja systemy mizhbjudzhjetnykh vidnosyn / V. Ja. Shvecj // Finansy Ukrainy. – 2005. – № 3. – S. 23-31.*
10. *Laykam K. Optimizatsiya raspredeleniya nalogov mezhdru federalnym i regionalnym urovnymi byudzhethnoy sistemy / K. Laykam // Voprosy ekonomiki. – 1998. – № 10. – S. 139-142.*
11. *Kravchenko V. I. Finansy miscevogho samovrjaduvannja Ukrainy: problemy stanovlennja (1989-2001) / V. I. Kravchenko / In-t upr. i samovrjad. – K. : Vyd. dim «KM Academia», 2001. – 460 s.*
12. *Kravchenko V. I. Miscevi finansy Ukrainy / V. I. Kravchenko. – K. : T-vo "Znannja" : KOO, 1999. – 487 s.*
13. *Zajchykova V. V. Formula finansovogho vyrivnjuvannja: dosvid zarubizhnykh krajin ta mozhlyvosti jogho vykorystannja v Ukraini / V. V. Zajchykova // Naukovi praci NDFI. – 1999. – № 7. – S. 39-47.*